

ХАЛҚАРО ТЎЛОВ ТИЗИМЛАРИ: ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.

Муаллиф: Таджиев Ихтиёр Аманбаевич,

Тошкент давлат Шарқшунослик

университети мустақил изланувчиси

Аннотация. Мақолада 2022–2024 йиллардаги халқаро тўлов тизимларининг ривожланиш тенденциялари кўриб чиқилади. Геосиёсий омилларнинг таъсири, технологик инновацияларнинг жорий этилиши ва янги тартибга солиш талаблари таҳлил қилинади. Нақд пулсиз тўловларнинг ўсишига оид маълумотлар келтирилиб, рақамли валюталарнинг ривожланиш тенденциялари таҳлил қилинади. Иқтисодий глобллашув ва молиявий операцияларни рақамлаштириш шароитида халқаро тўлов тизимлари самарали транзакцияларни таъминлашда, фойдаланувчиларнинг тоўловлар қулайлиги, тезлиги ва хавфсизлигига боўлган эҳтиёжсини камайтиришда асосий рол ўйнайди. Ушбу иш халқаро тўлов тизимларини ривожлантиришнинг замонавий тенденцияларини ўрганишга, шунингдек, уларнинг кейинги эволюцияси истиқболларини таҳлил қилишга бағишланган. Иқтисодий интеграция ва давлатнинг молия институтлари билан ўзаро ҳамкорлиги шароитида халқаро тўлов тизимларининг роли ҳам ўрганилади.

Калит сўзлар: халқаро тўлов тизимлари, нақдсиз тўловлар, рақамли валюталар, блокчейн, тартибга солувчи талаблар.

Аннотация. В статье рассматриваются тенденции развития международных платежных систем в 2022–2024 годах. Проанализировано влияние геополитических факторов, внедрение технологических инноваций и новые нормативные требования. Приведены данные о росте безналичных платежей и проанализированы тенденции развития цифровых валют.

В условиях экономической глобализации и цифровизации финансовых операций международные платежные системы играют ключевую роль в обеспечении эффективности транзакций, снижении потребностей пользователей в удобстве, скорости и безопасности платежей. Данная работа посвящена исследованию современных тенденций развития международных платежных систем, а также анализу перспектив их дальнейшего развития. Также рассматривается роль международных платежных систем в контексте экономической интеграции и взаимодействия государства с финансовыми институтами.

Ключевые слова: международные платежные системы, безналичные платежи, цифровые валюты, блокчейн, нормативные требования.

Abstract. *The article discusses the development trends of international payment systems in 2022–2024. The influence of geopolitical factors, the introduction of technological innovations, and new regulatory requirements are analyzed. Data on the growth of non-cash payments are provided and trends in the development of digital currencies are analyzed. In the context of economic globalization and digitalization of financial transactions, international payment systems play a key role in ensuring the efficiency of transactions, reducing users' needs for convenience, speed, and security of payments. This work is devoted to the study of modern trends in the development of international payment systems, as well as an analysis of the prospects for their further development. The role of international payment systems in the context of economic integration and interaction of the state with financial institutions is also considered.*

Keywords: international payment systems, non-cash payments, digital currencies, blockchain, regulatory requirements.

Жаҳон молиявий барқарорлигини таъминлашда халқаро тўлов тизимлари асосий рол ўйнайди. Сўнгги йилларда уларнинг ривожланиши геосиёсий омилларнинг таъсири, технологик тараққиётнинг тезлашиши ва фойдаланувчи

эҳтиёжларининг ўзгариши билан белгиланди. Ушбу мақолада 2022–2024 йиллар учун маълумотлардан фойдаланган ҳолда халқаро тўлов тизимларининг асосий тенденциялари ва истикболлари таҳлил қилинади. Халқаро тўлов тизимлари глобал иқтисодий жараёнларга таъсир қилади, мамлакатлар ва минтақалар ўртасидаги ўзаро таъсир йўллари белгилайди. Замонавий муаммолар, жумладан санкциялар, COVID-19 пандемияси ва технологик ўзгаришлар тўлов тизимларининг ишлашига ёндашувларни қайта кўриб чиқишни талаб қилади, бу эса мақола мавзусини аниқсиз қолдириб қилади.

1. Халқаро тўлов тизимлари фаолиятига геосиёсий омилларнинг таъсири.

Халқаро тўлов тизимларига таъсир этувчи асосий геосиёсий воқеалар (2022–2024 йй.).

Йиллар	Воқеалар	Валюталарга таъсири
2022	Йирик иқтисодиёт эга давлатларга нисбатан санкциялар	SWIFT тизимида нақд пулсиз тўловлар ҳажмининг камайиши
2023	Минтақавий тўлов тизимларининг ривожланиши	Миллий валюталарнинг мустаҳкамланиши
2024	Рақамли юаннинг халқаро ҳисоб-китобларга жорий этилиши	АҚШ доллари гегемонлигининг пасайиши

Геосиёсий бекарорлик, хусусан, иқтисодий санкциялар ва савдо урушлари халқаро тўлов тузилмаларига сезиларли таъсир кўрсатди. Осиё ва Яқин Шарқ каби минтақалар ўзларининг тўлов тизимларини қабул қилишни кучайтирдилар.

Хитойнинг рақамли юанни жорий этиш стратегияси алоҳида эътиборга лойиқдир. У АҚШ долларига қарамликни камайтириш ва ўзининг молиявий автономиясини мустақамлашга қаратилган. Иқтисодий блокларнинг глобал бўлиниши шароитида Россияда МИР ёки Хитойда CIPS каби минтақавий тизимлар тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Турли минтақаларда SWIFT дан фойдаланиш динамикаси (2022–2024 йй.).

Йиллар	Европа (%)	Азия (%)	Шимолий Америка (%)
2022	45	30	25
2023	40	35	25
2024	35	40	25

(Манба: Халқаро молиявий тадқиқотлар ташиклоти).

2. Нақд пулсиз тўловларнинг ўсиши.

Нақд пулсиз тўловлар ўзининг қулайлиги ва хавфсизлиги туфайли машҳур бўлишда давом этмоқда. Жаҳон банки маълумотларига кўра, 2022–2024-йилларда жаҳон иқтисодиётида нақд пулсиз операциялар улуши 18 фоизга ошди.

Нақд пулсиз тўловларнинг ўсиш динамикаси (2022–2024 йй.)

Йиллар	Транзакция ҳажми
--------	------------------

	(триллион АҚШ доллари)
2022	150
2023	170
2024	200

(Манба: Жаҳон банки маълумотлари).

Транзакциялар ҳажмининг ўсиши мобиль тўловларнинг тарқалиши ва финтех компанияларининг ривожланиши билан изоҳланади. Бундан ташқари, нақд пулсиз тўловлар ҳажмининг ўсиши инфратузилманинг яхшиланиши, жумладан, тўловларни қабул қилиш пунктлари сонининг кўпайиши ва тезкор тўлов тизимларининг ривожланиши билан бирга бўлмоқда. Россияда тез тўлов тизими (СБП) каби миллий дастурлар бундай ёндашувларнинг самарадорлигини кўрсатади.

Нақд пулсиз тўловлар ҳажмини минтақавий тақсимлаш (2024 й.).

Минтақалар	Транзакция ҳажми (триллион АҚШ доллари)
Шимолий Америка	80
Европа	60
Азия	50
Бошқа ҳудудлар	10

(Манба: Халқаро молиявий тадқиқотлар ташкилоти).

3. Марказий банкнинг рақамли валюталарини (CBDC) жорий этиш.

Марказий банк рақамли валюталарининг (CBDC) ривожланиши сўнгги йилларда асосий тенденциялардан бирига айланди. Мисол учун, Хитой халқаро

ҳисоб-китоблар учун асос бўлиши мумкин бўлган рақамли юанни фаол равишда тарғиб қилмоқда.

Асосий CBDC ва уларнинг 2024 йилдаги ҳолати

Давлатлар	Валюта номи	Амалга ошириш ҳолати
Хитой	Рақамли юан	Амалга оширилган
Евроиттифоқ	Рақамли евро	Синов жараёнида
Россия	Рақамли рубл	Ишлаб чиқиш босқичида

CBDC транзакция харажатларини камайтириши ва шаффофликни ошириши мумкин. Бироқ, киберхавфсизлик, маълумотлар махфийлиги ва халқаро стандартлаштириш зарурияти муаммоларини кўриб чиқиш муҳимдир.

CBDC га аҳоли ишончи кўрсаткичлари (2024 й.).

Мамлакатлар	Ишонч даражаси (%)
Хитой	80
Россия	70
Евроиттифоқ мамлакатлари	60
Бошқа мамлакатлар	50

(Манба: Халқаро молиявий тадқиқотлар ташкилоти).

2024 йилда рақамли рублни синовдан ўтказишни якунлаган Россия тажрибаси қизиқ. Ушбу валюта аллақачон ҳамкор мамлакатлар билан трансчегаравий ҳисоб-китоблар учун қўлланилади, бу унинг амалий аҳамиятини кўрсатади.

4. Блокчейн ва янги технологиялар.

Блокчейн технологияси тўлов тизими инновацияларининг диққат марказидир. Бу транзакцияларнинг хавфсизлиги, тезлиги ва шаффофлигини таъминлайди.

**Тўлов тизимларида блокчейн технологияларини қўллашнинг ортиши
(2022-2024 йй.).**

Йиллар	Амалга ошириш даражаси (%)
2022	35
2023	45
2024	60

(Манба: PwC).

Блокчейн транзакция харажатларини камайтириш ва фирибгарлик хавфини минималлаштириш учун тўлов тизимларида фаол қўлланилади. Мисол учун, Ripple ва Stellar трансчегаравий ўтказмаларни соддалаштириш учун блокчейнни амалга оширмоқда.

Бундан ташқари, ақлли шартномалар молиявий операцияларни автоматлаштиришга имкон беради, бу эса транзакция тезлигини оширишга ва воситачилар сонини камайтиришга ёрдам беради. Бу айниқса, корпоратив мижозлар ва халқаро ташкилотлар учун жуда муҳимдир.

Халқаро тўлов тизимлари турли омиллар таъсирида ривожланишда давом этмоқда. Геосиёсий воқеалар, рақамлаштириш ва янги технологиялар келажак шаклини шакллантиради. Тўлов тизимларининг муваффақиятли ишлаши учун янги чақириқларга мослашиш ва халқаро майдонда яқин ҳамкорлик зарур.

Халқаро тўлов тизимларини ривожлантириш истиқболлари сунъий интеллект ва квант ҳисоблаш каби рақамли технологияларни янада интеграциялашуви билан боғлиқ. Ушбу технологиялар тизимлар самарадорлигини ошириш, харажатларни камайтириш ва хавфсизликни яхшилашни ваъда қилади. Бироқ, бу мақсадларга эришиш халқаро мувофиқлаштириш ва ягона стандартларни ишлаб чиқишни талаб қилади.

Қўшимча таҳлиллар шуни кўрсатадики, халқаро тўлов тизимларининг келажаги ҳам тизимларнинг ўзаро тан олинимидаги тўсиқларни бартараф этиш қобилиятига боғлиқ. Мувофиқ стандартларни ишлаб чиқиш, киберхавфсизликни таъминлаш ва турли мамлакатлар манфаатларини мувозанатлаш келгуси йилларда ишнинг асосий йўналишлари бўлади.

Шундай қилиб, халқаро тўлов тизимларининг келажаги уларнинг ташқи муҳитдаги ўзгаришларга ва фойдаланувчи эҳтиёжларига мослаша олиш қобилиятига боғлиқ бўлиб, бу соҳани жаҳон иқтисодиёти учун ниҳоятда динамик ва муҳим қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. World Bank. Global Payments Report 2023 / World Bank. – Washington, D.C.: World Bank, 2023. URL: <https://worldbank.org> (22.12.2024).
2. PwC. Blockchain in Financial Services / PwC. – London: PwC, 2023. URL: <https://pwc.com>.
3. International Monetary Fund. Central Bank Digital Currencies: Opportunities and Risks / International Monetary Fund. – Washington, D.C.: IMF, 2022. URL: <https://imf.org>.
4. European Central Bank. Digital Euro Progress Report / European Central Bank. – Frankfurt am Main: ECB, 2023. URL: <https://ecb.europa.eu>.
5. SWIFT. Global Payment Trends 2022 / SWIFT. – La Hulpe: SWIFT, 2022. URL: <https://swift.com>.
6. Громов, Д. В. Международные финансовые расчеты и платежные системы: учебник / Д. В. Громов. – М.: Юрайт, 2022.

7. Иванова, Е. А., Петров, С. В. Цифровая экономика и платежные системы / Е. А. Иванова, С. В. Петров. – СПб.: Питер, 2023.
8. Сидоров, К. В. Введение в блокчейн для финансов / К. В. Сидоров. – М.: Финансы и статистика, 2024.
9. OECD. Digital Transformation in Financial Markets / OECD. – Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://oecd.org>.
10. Financial Stability Board. Enhancing Cross-Border Payments / Financial Stability Board. – Basel: FSB, 2023. URL: <https://fsb.org> (дата обращения: 22.12.2024).
11. World Economic Forum. Future of Payments / World Economic Forum. – Geneva: WEF, 2023. URL: <https://weforum.org>.